

❖ An Lúibín ❖

28 Meitheamh 2017

Cé léann leabhair Ghaeilge?

Is beag duine a léann leabhair Ghaeilge – rud atá thar a bheith soiléir, ar ndóigh, má chuireann tú suim ar bith sa scéal. (Tá suim ag eagarthóir *An Lúibín* ann, gan amhras, ó foilsíodh leabhar leis cúpla bliain ó shin agus é ag súil faoi láthair le ceann eile a chur amach.) Thiar sa bhliain 2008 rinne an blag iGaeilge (<https://igaeilge.wordpress.com/>) fiosrú agus chuaigh i gcomhairle le ‘foinse údarásach’. Cuireadh an cheist seo: Cá mhéad cóip de gach leabhar Ghaeilge a dhíoltar ar an meán? An freagra: 184 cóip, figiúr a bhí bunaithe ar an díol a bhí ar thuairim is 1,000 leabhar Gaeilge.¹

Cíoradh an cheist arís an áit chéanna i 2009 agus rinneadh tagairt do dhíoltóirí leabhar in Éirinn a chuirfeadh leabhair Ghaeilge ar an tseilf le dea-mhéin agus a fhios acu nach ndíolfaí go deo iad. Rinneadh tagairt freisin don mhéid mór leabhar Gaeilge i leabharlanna poiblí a bhí gan smál i gcónaí toisc nár leagadh lámh riamh orthu.² Tá blas na fírinne ar an scéal sin. Luadh freisin fadhb eile a phléitear go minic: easpa poiblíochta. Déantar leabhair Ghaeilge a léirmheas sna hirísí Gaeilge, ach ar éigean a d’fheicfeá léirmheas dá leithéid in iris nó i bpáipéar Béarla. Tarraingítear aird ar leabhair Bhéarla ar na meáin go léir ach níl a leithéid ann don Ghaeilge.

Roinnt blianta roimhe sin, san *Irish Times*, d’fhiafraigh Éadhmonn Mac Suibhne an raibh an iomarca béime ar an ‘litríocht’.³ Is éard atá sa ‘litríocht,’ dar leis, an domhain-scríbhneoireacht chumasach, an teanga á lúbadh is á múnú go diamhair ealaíonta: ‘Ansin, tá an cineál eile, an cineál a fhaigheann duine sa leabhar gur féidir leis é a ghlacadh chuige nó a leagadh uaidh de réir mar a spreagann an fonn é...’ Taitníonn an dara cineál go mór le léitheoirí an Bhéarla, a dúirt sé, agus ba dhóigh leat mar sin go dtaitneodh sé le léitheoirí na Gaeilge. An ceart aige, is dócha, agus a chruthu le fáil san fhicsean stairiúil agus bleachtairachta a bhfuil éileamh air i nGaeilge anois. Tá gá lena thuilleadh.

B’fhéidir go bhfuil bunús éigin fós le suirbhé a rinne Institiúid Teangeolaíochta Éireann (nach bhfuil ann a thuilleadh) i 1993 ar ghnáis leitheoireachta na hÉireann, suirbhé a thaispeáin, más fíor bréag é, go léadh 7% den phobal leabhair Ghaeilge (1% gach lá agus 6% níos annaimhe).⁴

Thiocfadh údar Gaeilge amháin ar a laghad leis sin. Tá clú ar Ré Ó Laighléis i saol cúng na Gaeilge agus a lán leabhar scríofa aige do dhéagóirí. Deir sé in agallamh atá le feiceáil i bhfíseán de chuid *Tuairisc.ie* nach furasta saothair dheacra a dhíol: ‘Maidir leis na leabhair chrua, mar shampla - is cuma Gaeilge nó Béarla, ar an meán - líon na leabhar crua a dhíoltar tá sé an-bheag ar fad’. Bheadh leabhar Gaeilge bliain ar an tseilf gan díol nuair a bheadh leabhar Béarla díolta i gceann cúpla seachtain. Tagairt déanta aige freisin do na gnáthdheacrachtaí a bhaineann le mionteanga maidir le haird an phobail mhóir a tharraingt uirthi.

Admhaímis freisin go bhfágann formhór mór na ndaltaí in Éirinn an scoil agus gan fonn ar bith orthu Gaeilge a léamh arís – ní á chasadh leo é agus a bhfuil de mhí-éifeacht ag siúl le múineadh na teanga. Tá sé follasach go dtiocfadh méadú ar léitheoirí dá ndéanfaí an córas a leasú agus ligean do dhaltaí sult a bhaint as an teanga. Ach athrach mór aigne a theastódh chuige sin. Ní gá cloí leis an nGaeilge éigeantach ar ais nó ar éigean má ghlactar leis gur mionlach amháin a chuirfidh suim sa teanga agus ina litríocht, bíodh an t-éigeantas ann nó as. Is fearr scata díograiseach ná slua dúr.

¹ <https://igaeilge.wordpress.com/2008/11/18/an-ghaol-idir-184-agus-1984/>

² <https://igaeilge.wordpress.com/2009/09/08/níl-einne-ag-learn-leabhair-ghaeilge-dioltair-leabhair/>

³ <http://www.irishtimes.com/culture/2.663/learn-agus-litricht-1.1105378>

⁴ Luaite in ‘How a Member State can influence EU Language Policy? – The Case of the Irish Language’: Seán Ó Riain, Permanent Representation of Ireland to the EU, Brussels.

Is furasta anois leabhair Ghaeilge a ordú ar líne, a bhuíochas sin ar Litríocht.com agus na foilsitheoirí féin. Leathnaíonn sin an margadh thar lear, agus b'fhiu a fhiafraí cá mhéad léitheoir atá le fáil i Meiriceá Thuaidh – níos mó ná mar a shíltear, is dócha.

Tá barúil againn go bhfuil bunús fós leis na figiúirí atá luaite fós, tríd is tríd. Is beag é líon na léitheoirí i gcónaí. Tá gá le leabhair nach bhfuil tromchúiseach agus le leabhair a thugann cuntas ar shaol an domhain mhóir. Tá borradh na gaelscolaíochta in Éirinn ina chomhartha dóchais ag an té atá scríobh i nGaeilge. Agus ba mhaith an rud é scannáin nó sraitheanna teilifíse a dhéanamh de leabhair Ghaeilge, rud a chuideodh le haird na ndaoine a tharraingt ar na leabhair féin. Ach bheadh airgead ag teastáil chuige – scéal eile ab fhiú a phlé.

Reg Hindley agus bás na Gaeltachta

Fear ciúin léannta ba ea Reg Hindley, a fuair bás ar 10 Meitheamh 2017. Ba Shasanach é ó thuaisceart na tíre a bhí ina léachtóir le tíreolaíocht in Ollscoil Bradford agus a raibh cónaí air in Oxenhope in Yorkshire. B'ait an rud é, mar sin, gurb eisean a scríobh an leabhar conspóideach úd *The Death of the Irish Language: A Qualified Obituary* (Routledge, 1991). Chaith sé tamall de bhlianta ag siúl cheantair na Gaeltachta agus ag caint le daoine ann, agus tháinig sé ar an tuairim nach raibh rath i ndán don Ghaeilge ann. Ba thuairim í a chuir colg ar dhaoine ag an am. Is beag duine eolach nach mbeadh ar aon intinn leis anois.

Bhain Hindley tairbhe as anailís staitistiúil agus caidreamh áitiúil araon, agus, mar thíreolaí, bhí suim aige sa bhaint idir timpeallacht agus caomhnú teanga. Chíor sé bás na Gaeilge mar theanga dhúchais i gcomhthéacs na hEorpa.

Thug sé faoi deara go raibh líon na ndaoine a bhí ag foghlaim Gaeilge mar a gcéad teanga an-bheag agus gur lú go mór na ceantair a mbíodh Gaeilge á labhairt ann ó lá go lá ná an Ghaeltacht oifigiúil. Bhí sé follasach, dar leis, nach raibh fad saoil i ndán don teanga sna ceantair úd.

Ba é a thuairim freisin, d'ainneoin fhás na Gaeilge lasmuigh den Ghaeltacht, nach mbeadh pobal ceart Gaeilgeoirí ann go ceann i bhfad. Shíl sé, áfach, gur mhór an gaisce é teanga nua-aoiseach liteartha a dhéanamh den Ghaeilge i measc scothaicme uirbeach.

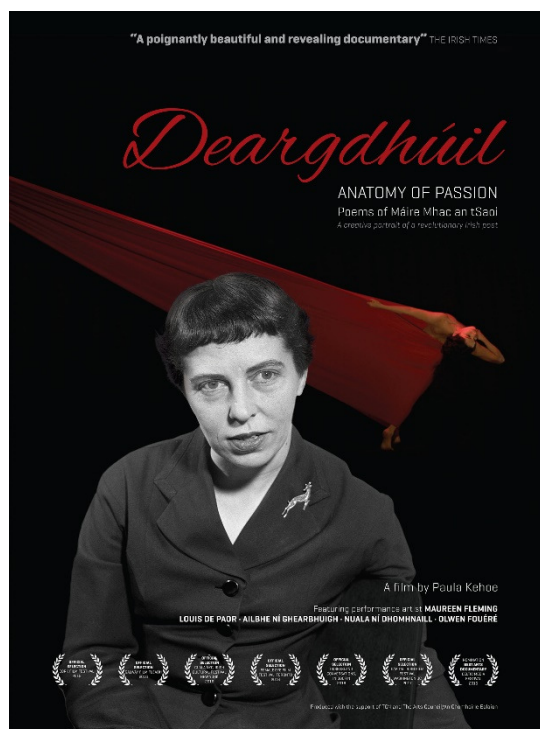
Bhí fáilte roimh a leabhar ag scata acadóirí agus gníomhaithe, ach cháin a lán eile Hindley go géar toisc nach raibh taighde ceart cainníochtúil déanta aige agus nár theangeolaí é. Mar sin féin, tháinig taighdeoirí láncháilithe ar aon tuairim leis le himeacht aimsire. In *Nuashonru ar an Staidéar Cuimsitheach Teangeolaíoch ar Úsáid na Gaeilge sa Ghaeltacht, 2006-2011*,⁵ dúirt Conchúr Ó Giollagáin agus Martin Charlton 'nach mbeidh an Ghaeilge á labhairt mar theanga cheannasach phobail in aon limistéar Gaeltachta faoi cheann roinnt bheag blianta; nuair a dhéantar anailís ar fhaisnéis an taighde seo, i bhfianaise torthaí eile gaolmhara taighde a cuireadh ar fáil i saothair eile le tamall anuas, ba dheacair a áiteamh go mbeidh saolré níos faide ná deich mbliana ag an nGaeilge mar theanga phobail in aon áit sa Ghaeltacht'.

Bhí sé de bhuntáiste ag Hindley gur dhuine thar teorainn isteach é agus gan idé-eolaíocht chultúrtha na Gaeilge mar lainsic air. Bhí sé sásta rudaí áirithe a rá go neamhbhalbh dá bharr. Tharraing sin ceist eile anuas – an fhoinsé a bheadh ag an teanga feasta agus leá chur na habhann tagtha ar sheanphobal na nGael. Tá daoine ann fós nach bhfuil sásta aghaidh dhána a thabhairt ar an gceist sin. Is mithid dóibh é.

⁵ http://www.udaras.ie/media/pdf/002910_Udaras_Nuashonr%C3%BA_FULL_report_A4_FA.pdf

Deargdhúil

Scannán faisnéise is ea *Deargdhúil: Anatomy of Passion*. Is éard is ábhar dó Máire Mhac an tSaoi, file iontach agus scoláire a bhfuil aois mhór bainte amach aici agus í ag obair léi fós. Paula Kehoe, Gaeilgeoir ón Astráil, a rinne é. Baineann an scannán feidhm as píosaí scannánaíochta ón gcartlann, as agallaimh, as rince comhaimseartha agus as an bhfilíocht féin. Ní saothar tur é: tá fileatas agus samhlaíocht ann a oireann do shaothar an té a spreag é.

Ní féidir a rá go bhfuil na mná i lár an aonaigh fós i litríocht na Gaeilge, ach rinne Máire Mhac an tSaoi ceannródaíocht lenár linn. Chuir sí a racht in iúl go greanta agus go géar agus dúirt rudaí nárbh fhéidir a rá i mBéarla.

Scannánaí seanchleachta is ea Paula, suim aici san insint ilghnéitheach agus duaiseanna faighte aici. Taispeánadh a cuid scannán in Éirinn, sna Stáit agus sa Fhrainc. Rinne sí *An Dubh ina Gheal*, cuntas ar an gcaidreamh casta idir Bundúchasaigh agus Éireannaigh, i bpáirt le Louis de Paor, file agus acadóir a chaith tamall de bhlianta san Astráil.

Taispeánadh *Deargdhúil* in Melbourne i dtús Mhí na Bealtaine 2017. Ócáid í a cuireadh ar bun i gcomhar le Gaillimh, Cathair Scannánaíochta UNESCO. Má thagann an scannán seo i do threo, tapaigh an deis chun é a fheiceáil.

Rudaí ab fhiú súil a chaitheamh orthu:

Alt in *Tuairisc.ie* faoi James Joyce agus an Ghaeilge:

<http://tuairisc.ie/on-gcartlann-james-joyce-agus-an-ghaeilge-you-are-an-irishman-and-you-must-write-in-your-own-tradition/>

Físeán faoi chainteoirí dúchais deireanacha Chontae Thír Eoghain:

Guth in Eag? A lost voice: <https://www.youtube.com/watch?v=h5cvPskVm3Y>

Timpeallacht

An tAntartach – an t-oighear ag leá

Piongainí san Antartach
Wikimedia Commons

Dhá bhliain ó shin foilsíodh staidéar san iris *Nature* ar leá na n-oighearshruthanna is mó baol san Antartach. Ní hannamh a deirtear gur tubaiste atá i ndán dúinn faoi dheireadh na haoise seo – ardú leathmhéadair nó méadair féin ar leibhéal na farraige de bharr an oiread sin oighir a dhul isteach inti. Dúirt an staidéar nach dócha gur mar sin a bheadh an scéal.⁶ Ardú timpeall deich gceintiméadar a bheadh ann. Thángthas ar an tuairim sin tar éis timpeall 3,000 ríomhshamhail a dhéanamh agus na torthaí a chur i gcomórtas leis na breathnóireachta saithilíte.

Mura bhfuil an scéal chomh dona is a shílí, ní mór a chuimhneamh go mbíonn toradh ar an mbeagán. Beidh méadú ar neart na dtionnta, ar bhá na n-ísleán agus ar ghéarú an chreimthe agus gheofar a rian sin ar áiteanna cónaithe agus fiú ar láithreáin sheandálaíocha.

San Astráil báfar a lán ceantar uirbeach agus millfear roinnt de na tránna atá anois ann, rud a rachaidh i bhfeidhm ar an lonnú, ar an árachas agus ar an turasóireacht.

In Éirinn tá a lán dúnta réamhstairiúla ar an gcósta agus iad i mbaol. Ar na dúnta is cáiliúla tá Dún Aonghusa ar Árainn agus a leath imithe cheana de bharr thitim na haille na céadta bliain ó shin. Tá dún amháin eile ar a laghad atá i mbaol imeacht le sruth anois féin agus gan aon mhachnamh mór déanta ar conas a leithéidí a tharrtháil. I ndeireadh na dála tá an dá rogha ann: na hailleacha a láidriú nó na dúnta a aistriú, obair chostasach anásta.

Tá taighde eile ar siúl chun stair Oighearchlúid an Antartaigh Thiar a nochtadh le cabhair ó Mebo (*Meeresboden-Bohrgerät* nó Gléasra Druile an Ghrinnill), gléasra ón nGearmáin a úsáidtear chun dríodar a bhailiú a léireoidh gluaiseacht na hoighearchlúide i rith na dtréimhsí teo fadó.⁷ Nuair a imíonn oighearshruthanna thar cósta amach meileann siad an charraig, agus tá scéal le hinsint ag na blúirí a fhágtar san fharraige de réir a gcineáil, a gcruthanna, na caoi a scaiptear iad agus mar sin de. Is mór idir na sraitheanna blúirí a leagadh síos nuair a bhí leathantas san oighear agus iad siúd a fágadh ann nuair a bhí an t-oighear lag. Is féidir áiseanna ar nós

⁶ 'Big Antarctic ice melt scenarios 'not plausible', Jonathan Amos, BBC, 18 Samhain 2015: <http://www.bbc.com/news/science-environment-34859398>

⁷ 'Decoding Antarctica's response to a warming world,' Jonathon Amos, BBC, 19 Bealtaine 2017: <http://www.bbc.com/news/science-environment-39975709>

bunáitíocht gheocheimiceach a úsáid chun teacht go díreach ar an áit sa chúlchríoch ar bhailigh an t-oighearshruth na blúirí úd.

Is féidir ré áirithe a aithint trí iontaisí orgánacha aoncheallacha ón bhfarraige (*foraminifera* agus diatóim) sa dríodar agus baint ag speicis dhifriúla le tréimhsí difriúla. Is dócha go bhfuil dríodar ann ón Tréimhse Chailceach 70 milliún bliain ó shin nuair a bhí an tAntartach glas le fásra, ach thar aon rud eile ba mhaith le heolaithe dríodar a fháil ón Tréimhse Phléicéineach (trí mhilliún bliain ó shin), ó bhí an méid céanna dé-ocsaíd charbóin san atmaisféar ansin is atá anois (400 móilín de dhé-ocsaíd charbóin i ngach milliún móilín d'aer tirim).

Mura mian leat *An Lúibín* a fháil, cuir teachtaireacht dá réir chun rianach@optusnet.com.au.

If you do not wish to receive this newsletter, please send an email accordingly to rianach@optusnet.com.au.

Leagan simplithe

Cé léann leabhair Ghaeilge?

Is beag duine a léann leabhair Ghaeilge. Thiar sa bhliain 2008 rinne an blog iGaeilge fiosrú ar an scéal. Cuireadh an cheist seo: Cá mhéad cóip de gach leabhar Ghaeilge a dhíoltar ar an meán?⁸ An freagra: 184 cóip.

Cíoradh an cheist chéanna arís sa bhliain 2009. Rinneadh tagairt do dhíoltóirí leabhar in Éirinn nárbh fhéidir leabhair Ghaeilge a dhíol. Rinneadh tagairt freisin do leabhair Ghaeilge i leabharlanna nár léigh aon duine riamh. Luadh fadhb mhór eile: easpa poiblíochta sna meáin.

Roinnt blianta roimhe sin, san *Irish Times*, rinne Éadhmonn Mac Suibhne idirdhealú idir an ‘litríocht’ agus leabhair eile a léifeá mar chaitheamh aimsire. Taitníonn na leabhair eile úd go mór le léitheoirí an Bhéarla, a dúirt sé. Ba dhóigh leat go dtaitneoidís le léitheoirí na Gaeilge freisin. Bhí an ceart aige, mar tá éileamh mór ar fhicsean stairiúil agus bleachtairéachta i nGaeilge anois.

Dúirt an t-údar Ré Ó Laighléis in agallamh le déanaí go raibh sé an-deacair fós leabhair Ghaeilge a dhíol, go háirithe mar bhí siad ‘crua’. Chomh maith leis sin, bhí sé deacair riamh aird a phobail⁹ a tharraingt ar mhionteangacha.

An chuid is mó de dhaltai scoile in Éirinn níl fonn ar bith orthu leabhair Ghaeilge a léamh tar éis dóibh an scoil a fhágáil. Is furasta é sin a thuiscint. Ní raibh deis acu sult a bhaint as an teanga ar scoil. Dá ndéanfaí leasú ar mhúineadh na teanga thiocfadh méadú éigin ar an mionlach ar maith leo leabhair Ghaeilge a léamh.

Is furasta anois leabhair Ghaeilge a ordú ar líne, agus is dócha go bhfuil méadú ar líon na léitheoirí thar lear dá bharr, go háirithe i Meiriceá Thuaidh.

Tá borradh ná gaelscolaíochta in Éirinn ina chomhartha dóchais. Ba mhaith an rud é scannáin nó sraitheanna teilifíse a dhéanamh de leabhair Ghaeilge. Chuideodh sé sin le haird na ndaoine a tharraingt ar na leabhair féin.

⁸ Ar an meán – on the average.

⁹ Aird an phobail – popular attention.